

نقش تربیتی مدارا در تحکیم خانواده

دکتر مرضیه قنبری*

مقدمه

خانواده به عنوان اولین و مهم ترین نهاد تربیتی در زندگی انسان است که نقشی اساسی در رشد اخلاقی، اجتماعی و عاطفی دارد. بر این اساس خانواده نیازمند رعایت اصولی مانند محبت، گذشت و مدارا است تا بتواند محیطی سالم و سرشار از آرامش برای اعضای خود فراهم کند. مدارا در خانواده؛ به معنای تعامل مبتنی بر درک متقابل، صبر، گذشت و تحمل رفتارهای دیگران است که به عنوان یکی از اصول اخلاقی و تربیتی در زندگی اسلامی، جایگاه ویژه‌ای در تحکیم خانواده دارد و همچنین به کاهش تنش‌ها، تقویت ارتباطات و استحکام بنیان خانواده کمک می‌کند. قرآن کریم بیانگر این است که مدارا، نقش سازنده‌ای در ایجاد محیطی سالم و امن برای رشد و تربیت افراد ایفا می‌کند. پژوهش حاضر، به بررسی نقش مدارا در خانواده از منظر آیات و روایات و تأثیر آن در کاهش تنش‌ها و ایجاد هم‌بستگی بیشتر میان اعضای خانواده، پرداخته است.

مدارا عامل کاهش تنش و ایجاد آرامش

«مدارا» به معنای ملاحظت، نرمی، ملایمت و احتیاط کردن^۱، از ارزش‌های والای انسانی و مورد تأکید دین اسلام است. هرگاه مدارا و سازش به عنوان جزئی از خلق و خوی انسان گردد، بیانگر تعالی روح است. از توصیه‌های اخلاقی اسلام در تداوم روحیه مدارا و سازش میان همسران، پرهیز از توقعات نابجایی است که موجب کدورت، و کینه در بنای عشق خواهد شد. بنابراین شایسته است زوجین در تمام امور زندگی، انتظارات و توقعات خود را کنترل کنند تا سبب

* دکتری تفسیر تطبیقی دانشگاه قم.

۱. محمد بن مکرّم ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۵.

استحکام خانواده شوند. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درباره ویژگی‌های بهترین زنان می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ خَيْرِ نِسَائِكُمْ الْوَلُودَ الْوُدُودَ السَّتِيرَةَ الْعَفِيفَةَ الْعَزِيزَةَ فِي أَهْلِهَا الذَّلِيلَةَ مَعَ بَعْضِهَا الْمُتَبَرِّجَةَ مَعَ زَوْجِهَا الْحَصَانَ مَعَ غَيْرِهِ الَّتِي تَسْمَعُ قَوْلَهُ وَتُطِيعُ أَمْرَهُ إِذَا خَلَا بِهَا بَدَلَتْ لَهُ مَا أَرَادَ مِنْهَا؛^۱ بهترین زنان شما، زنی است زایا، بسیار مهربان، باحجاب، پاکدامن، در میان خویشاوندان خود عزیز و در برابر شوهرش متواضع باشد، خودش را برای شوهرش بیاراید و از دیگران حفظ کند، از شوهرش حرف شنوی داشته باشد و امر او را اطاعت نماید و در خلوت خواسته شوهرش را برآورده نماید. زن باید در مقابل شوهر، با محبت و صمیمیت ریشه‌ی اختلافات و نزاع را از بین برد و سعی نماید که موجبات خشم و ناراحتی همسر را فراهم نکند و در صورت عصبانیت همسر، با مدارا برخورد نماید».

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حق مرد بر زن را محبت بر همسر بیان نمودند که باید از خشم وی دوری گزیند و آنچه را مورد رضایت همسر است، انجام دهد: «لِلرَّجُلِ عَلَى الْمَرْأَةِ أَنْ تَلْزَمَ بَيْتَهُ وَتَوَدَّعَهُ وَ تُحِبَّهُ وَ تُشْفِقَهُ وَ تَجْتَنِبَ سَخَطَهُ وَ تَتَّبِعَ مَرْصَاتَهُ؛^۲ حق مرد بر زن این است که [زن] ملازم خانه او باشد و به شوهرش دوستی و محبت و دلسوزی کند و از خشم و عصبانی کردن وی دوری گزیند و آنچه را مورد رضایت اوست انجام دهد».

امام علی عَلِيٌّ در شأن حضرت زهرا عَلِهَا السَّلَامُ فرمودند: «قَوْلَ اللَّهِ - مَا أَغْضَبْتُهَا وَلَا أَكْرَهْتُهَا عَلَى أَمْرٍ حَتَّى قَبَضَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ وَلَا أَغْضَبْتَنِي وَلَا عَصْتُ لِي أَمْرًا. وَلَقَدْ كُنْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهَا فَتُنْكَشِفُ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْأَحْزَانَ؛^۳ به خدا سوگند هیچ‌گاه فاطمه عَلِهَا السَّلَامُ را به خشم نیاوردم و او را بر کاری - که میل نداشت - وادار نکردم تا روزی که خداوند او را برد و او نیز هیچ‌گاه مرا به خشم نیاورد و از فرمان من سرپیچی نکرد و هرگاه که به او می‌نگریستم نگرانی‌ها و غم‌ها از من زدوده می‌شد.

این نوع رفتار و مدارا کردن، برخاسته از تعالی روح در پرتو ایمان است که موجب آرامش و سکون در روابط خانوادگی می‌شود. انسان، طالب کمال بی‌نهایت است و هیچ چیز محدودی نمی‌تواند او را قانع کند. اما مقصد تکامل انسان در عالم ممکنات نیست، به همین دلیل انسان هر قدر هم به امکانات و ثروت محدود دنیا دست یابد، عطش کمال جویبی او فرو نمی‌نشیند. در حقیقت نقطه نهایی تعالی انسان قرب الهی است و با رسیدن به آن، انسان به کمال مطلوب

۱. محمد بن علی ابن بابویه، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۸۹، ح ۴۳۷۶.

۲. همان، ص ۲۴۴.

۳. علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة فی معرفة الأئمة، ج ۱، ص ۳۶۳.

خود دست می‌یابد و به آرامش پایدار می‌رسد.^۱ این نگرش برگرفته از آیات قرآن است که مطمئن‌ترین و نزدیک‌ترین راه دست‌یابی به آرامش را ارائه نموده و می‌فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»^۲ آگاه باشید، تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد». خداوند بندگان خود را تشویق نموده که دل‌های خود را با توجه به نعمت‌ها و پاداش او تسکین دهند و آرامش بخشند.^۳ اولین اثر ایمان در دل مؤمن این است که بی‌هدفی و پوچی را از زندگی می‌زداید و با افسردگی و رکود در زندگی مبارزه می‌کند. از طرفی مقابله ایمان با دنیاپرستی در زندگی مادی، موجب دوری انسان از ناآرامی در رقابت‌های تجمل‌گرایانه می‌شود. انسان همواره در دنیا با ناملایماتی مواجه است که اتکاء به قدرت و رحمت الهی که برترین قدرت‌هاست، موجب آرامش قلب هنگام ضعف و ناتوانی در این مواجهات می‌شود.^۴ بنابراین انسان اگر خواستار خوشبختی دنیاست، باید سعادت آخرت خود و همسرش را نیز در زندگی لحاظ کند.

وقتی هر یک از زوجین تحت ولایت الهی و آرامش حاصل از ایمان در کنار یکدیگر قرار گیرند، بهتر می‌توانند در راستای آرامش بخشی به یکدیگر گام بردارند و زندگی زیبایی برای خود بسازند. امام خمینی علیه السلام می‌فرماید:

قلبی که در آن نور توحید و معرفت کمال مطلق تائیده شده باشد، دارای طمأنینه و ثبات و تأنی و قرار است. دلی که نورانی به معرفت حق جلّ و علا شده باشد، مجاری امور را به قدرت او می‌داند و خود و جدّیت و حرکت و سکون خود و همه موجودات را از او می‌داند و زمام امر موجودات را به دست خود آنها نمی‌داند. چنین قلبی اضطراب و شتاب‌زدگی و بی‌قراری ندارد.^۵

زن و مرد ابتدا باید روح خود را به بارگاه الهی پیوند بزنند، سپس در پی افزایش روح ایمان در زندگی مشترک، همسر خود را یاری نمایند، تا در سایه ایمان به خداوند، به آرامش و آسودگی خاطر دست یابد. جدال، ریشه در بدخویی دارد که در هر صورت، حتی به حق، باید آن را ترک نمود؛ زیرا این نوع رفتارها سبب کدورت و تیرگی روابط زوجین و سلب آرامش می‌شود. امام

۱. محمدتقی مصباح یزدی، سجاده‌های سلوک، ج ۲، صص ۲۹۴-۲۹۵.

۲. رعد: ۲۸.

۳. فضل‌بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۶، ص ۴۴۷.

۴. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۰، ص ۲۱۳.

۵. روح الله موسوی خمینی، شرح حدیث جنود عقل و جهل، صص ۳۶۲-۳۶۳.

هادی علیه السلام فرمودند: «المرءُ یفسدُ الصداقةَ القديمةَ ویحلُّ العقدةَ الوثیقةَ، و أقلُّ ما فیهِ أنْ تكونَ فیهِ المغالبةُ، و المغالبةُ أسُّ أسبابِ القطیعةِ؛^۱ مجادله کردن، دوستی دیرین را از بین می‌برد و پیوند استوار را از هم می‌گسلد و کمترین چیزی که در مجادله هست، چیره‌جویی است و چیره‌جویی، خود عامل اصلی قطع رابطه می‌باشد».

مدارا عامل ایجاد مودت و رحمت

مدارا به‌عنوان یک اصل تربیتی، نقشی اساسی در استحکام خانواده و ایجاد مودت و رحمت دارد. برای دستیابی به این هدف، لازم است که زوجین در گسترش فرهنگ مدارا تلاش کنند و از این طریق پایه‌های یک زندگی سالم و پایدار را بنا نهند. «محبت» تمایل و خواستن چیزی است که آن را خیر می‌پنداریم.^۲ امام خمینی علیه السلام حقیقت محبت را آتشی می‌داند که از قلب عاشق طلوع می‌کند و آثار آن به باطن و ظاهرش سرایت می‌کند و همان تجلیات حبی در سر قلب، به‌صورت عشق‌بازی در ظاهر درمی‌آید.^۳ عشق به آن معنا که تمام ابعاد وجود انسان، نظر به محبوب و معشوق باشد، مخصوص به خداست و هیچ محبتی نباید در عرض محبت خدا قرار گیرد، اما در طول محبت به خدا، محبت به همسر و فرزندان جای دارد؛ تا آنجا که امام حسین علیه السلام فرمودند: «به محبت رباب و سکینه، خانه‌ای را که در آن رباب و سکینه زندگی می‌کنند، دوست دارم». رباب نیز بعد از شهادت امام حسین علیه السلام، نه در زیر سایه‌ای استراحت نمود و نه آب خنکی نوشید؛ زیرا محبوبش با لب تشنه و زیر آفتاب شهید شد.^۴

علامه طباطبایی علیه السلام ذیل آیه ۲۱ سوره روم کلمه «مودت» را محبتی دانسته‌اند که اثرش در عمل ظاهر باشد و «رحمت» نیز نوعی تأثیر نفسانی است که از مشاهده محرومیت شخص محرومی است که کمالی را ندارد و محتاج به رفع نقص است، در دل پدید می‌آید و صاحب‌دل را به این وادار می‌کند که در مقام برآید و او را از محرومیت نجات داده و نقصش را رفع کند، بر این اساس با مدارا می‌توان باعث ایجاد مودت و رحمت شد.

۱. حسین بن محمد حلوانی، نزهة الناظر و تنبیه الخواطر، ص ۱۳۹.

۲. حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، ص ۴۳۹.

۳. روح الله موسوی خمینی، سر الصلاة، ص ۱۱.

۴. اصغر طاهرزاده، زن آن‌گونه که باید باشد، ص ۴۲.

۵. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۵، ص ۴۷.

۶. سید محمد حسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۶، ص ۱۶۶.

طبق فرموده امام رضا علیه السلام زنی که به همسرش محبت و عشق می‌ورزد، دستاوردی گرانبهاست: «وَاعْلَمَنَّ أَنَّ النَّسَاءَ شَتَّى فَمِنْهُنَّ الْغَنِيْمَةُ وَالْغَرَامَةُ وَهِيَ الْمُتَحَبِّبَةُ لِرَوْحِهَا وَالْعَاشِقَةُ لَهُ؛^۱ بدان که زنان گوناگونند، برخی از آنان دستاوردی گرانبها و تاوان [رنج‌های آدمی] هستند و این زن کسی است که به شوهرش محبت می‌کند و عاشق اوست.

اهمیت محبت و مودت که در اثر مدارا در زندگی حاصل می‌شود به حدی است که مولوی در مثنوی، در شعری به معجزه‌ی محبت چنین اشاره نموده است:

از محبت تلخ‌ها شیرین شود	وز محبت مس‌ها، زرین شود
از محبت سنگ، روغن می‌شود	بی محبت موم، آهن می‌شود
از محبت مرده، زنده می‌شود	وز محبت شاه، بنده می‌شود ^۲

مدارا، عامل معاشرت نیکو

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَاعَاِشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ؛^۳ و با آنان به‌طور شایسته رفتار کنید». این آیه شریفه به مردان توصیه می‌کند که با همسران خود به نیکی و احترام رفتار کنند و در مواجهه با مشکلات، صبور و مداراگر باشند و نیز با همسران خود حسن سلوک داشته و خوش‌رفتار باشند و همواره با گفتار نیک و گشاده‌رویی با آن‌ها زندگی نمایند.

عبارت «وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ؛^۴ و خشم خود را فرو می‌برند و از خطای مردم درمی‌گذرند». صفت گذشت و فروبردن خشم که از جلوه‌های مدارا و از صفات متقیان است را ستایش می‌کند. در حالت «غیظ» که شدت غضب است، عقل و اراده سلب می‌شود و چه‌بسا فرد عصبانی، بیش از استحقاق به خشم آورنده، به او ستم می‌کند و یا دست به جنایت و زبان به سخنان ناروا می‌گشاید. اما کظم غیظ، موجب می‌شود که انسان با نیروی عقل و تقوا خود را مهار کند. درحقیقت کظم غیظ جلوه‌ی تقوا است که اراده و مهار نفس را در پی دارد و از سرکشی و تجاوز بازمی‌دارد، این ویژگی چشم‌پوشی از همگان را به دنبال می‌آورد؛ «وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ». مراد گذشت و نادیده گرفتن نامالیماتی است که از مردم می‌رسد و همچنین

۱. حسین بن محمدتقی نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، ص ۱۶۱.

۲. مولوی، مثنوی معنوی، دفتر دوم.

۳. نساء: ۱۹.

۴. آل عمران: ۱۳۴.

چشم‌پوشی از چشم دوختن به اخلاق و رفتار خصوصی مردم و عیب‌جویی آنهاست. این عفو که مرتبه برتر و مقام بالاتر از کظم غیظ است،^۱ موجب می‌شود که سازش و مدارا در زندگی به اوج برسد.

داستان

روزی امیرمؤمنان به بازار خرمافروشان آمد، در آنجا کنیزی را گریان دید. فرمود: چرا گریه میکنی؟ آن زن با زبانی تضرع‌آمیز گفت: این مغازه‌دار مقداری خرما به یک درهم به من فروخته، مولایم آن را از من نپذیرفته و مورد پسندش واقع نشده است، من آورده‌ام تا آن را پس دهم، ولی او قبول نمی‌کند. امام علیه السلام فرمود: ای مرد مگر نمی‌بینی این کنیز را چاره‌ای نیست و خدمت‌گذار دیگری است و کاری از دستش بر نمی‌آید. خرمایت را بگیر و درهمش را برگردان، خرمافروش باز هم نپذیرفت. کسی که شاهد جریان بود، پیش آمد و به خرمافروش گفت: تو این آقا را نمی‌شناسی؟ علی بن ابی‌طالب؛ امیرمؤمنان است. خرمافروش فوراً ادب کرد و خرماهای کنیز را گرفت و درهم را به کنیز برگرداند، آن‌گاه به حضرت گفت: مولای من می‌خواهم از من راضی شوید. امام فرمود: من هنگامی از شما راضی می‌شوم که به حقوق مردم وفادار باشید، سپس درحالی که از بازار خرمافروشان عبور می‌کرد به آنان خطاب فرمود: از این خرماها به بینوایان بخورانید تا خداوند کسب شما را برکت دهد.^۲

مدارا، موجب پاداش الهی و دستیابی به حیات طیبه

آیه شریفه: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوَةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^۳ بیانگر این است که هر یک از زن و مرد که عمل صالح انجام دهد و مؤمن باشد، از حیات طیبه بهره‌مند می‌شود و از وسوسه و ناپاکی‌ها (عدم خلوص‌ها) نجات می‌یابد و خدا نتیجه کارش را با بهترین عملی که انجام داده است، به او می‌دهد.^۴ بسیاری از ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی برای زن و مرد یکسان بیان شده است و خطاب خداوند

۱. سیدمحمود طالقانی، پرتوی از قرآن، ج ۵، صص ۳۳۵-۳۳۶.

۲. حسین انصاریان، تفسیر حکیم، ج ۵، ص ۲۹۵.

۳. نحل: ۹۷.

۴. اصغر طاهرزاده، زن آن‌گونه که باید باشد، ص ۱۳۱.

در آیه: «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ»^۱ آن‌ها که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، پاکیزه‌ترین (زندگی) نصیبشان است و بهترین سرانجام‌ها»، خطاب فرا جنسیتی است. طبق این آیه؛ حیات طیبه در گرو انجام عمل صالح است و زن و مرد برای دستیابی به چنین حیاتی باید به میدان عمل وارد شوند.

باتوجه به برکاتی که حیات طیبه برای انسان دارد، خداوند برای هر یک از زوجین راه رسیدن به آن را ایمان و عمل صالح معرفی نموده است و سپس فرموده نه تنها حیات طیبه را به آن‌ها خواهیم داد، بلکه نائل شدن به نتیجه کامل‌ترین اعمال را به همه اعمالشان سرایت می‌دهیم. این مهم، وقتی میسر است که انسان در مسیر دینداری پایداری پیشه کند و هیچ حادثه‌ای او را از مسیر منحرف نکند.^۲ درحقیقت این آیه عملاً راه زندگی همراه با سعادت را نشان می‌دهد و مدارا کردن و سازش با دیگران نقش مهمی در آرامش دارد و هنگامی که زن و مرد چنین نگاهی داشته باشند، زندگی بستر ریزش رحمت الهی خواهد شد؛ همان نگرستی که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا نَظَرَ إِلَىٰ امْرَأَتِهِ وَنَظَرَ إِلَيْهِ نَظَرَ اللَّهُ تَعَالَىٰ إِلَيْهِمَا نَظَرَ الرَّحْمَةِ»^۳ براساس این روایت وقتی مرد به زن خود و همچنین زن به همسرش از روی محبت بنگرد، خداوند به دیده رحمت به آن‌ها می‌نگرد. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پاداش زنی را که به شوهر خود آب دهد، برتر از عبادت یک سال دانسته‌اند و فرمودند: «مَا مِنْ امْرَأَةٍ تَسْقِي رَوْحَهَا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهَا مِنْ عِبَادَةِ سَنَةِ صِيَامٍ نَهَارًا وَ قِيَامٍ لَيْلًا»؛^۴ هیچ زنی نیست که جرعه‌ای آب به شوهرش بنوشاند، مگر آنکه این عمل او برایش بهتر از عبادت یک سال باشد که روزهایش را روزه بگیرد و شب‌هایش را به عبادت سپری کند».

مدارا در گفتار پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ محبت و عشق به همسر را در کنار عشق به نماز قرار داده، می‌فرماید: «حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا التِّسَاءِ وَالطَّيِّبِ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»^۵ از دنیا سه چیز محبوب من است؛ عطر، زن و شادابی چشمان من در نماز است».

۱. رعد: ۲۹.

۲. اصغر طاهرزاده، زن آن‌گونه که باید باشد، ص ۱۳۴.

۳. ابو القاسم پاینده، نهج الفصاحة، ص ۲۷۸.

۴. محمد بن حسن شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۸۵.

۵. محمد بن علی ابن بابویه، الخصال، ج ۱، ص ۱۶۵.

معنوی ممکن است موجب ناراحتی در زندگی شود، اگر زندگی بر پایه مدارا و محبت استوار باشد و زوجین گذشت داشته باشد، تحمّل مشکلات آسان خواهد بود. در این میان مدارا نمودن از جانب مردان به دلیل اقتدار بیشتر، زینده‌تر خواهد بود، به همین جهت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در مورد مدارا در خانواده بیشتر مردان را مورد خطاب قرار دادند و به دلیل صبر بر بداخلاقی‌های همسر وعده ثواب و پاداش داده‌اند: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِيهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي؛^۱ بهترین شما کسی است که برای خانواده‌اش بهترین باشد، و من بهترین شما نسبت به خانواده خودم هستم». همچنین مردان و زنان را در مقابل بداخلاقی همسران توصیه به صبر نمودند و فرمودند: «مَنْ صَبَرَ عَلَى سُوءِ خُلُقِ امْرَأَتِهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ مَا أَعْطَاهُ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَام عَلَى بَلَائِهِ وَمَنْ صَبَرَتْ عَلَى سُوءِ خُلُقِ زَوْجِهَا أَعْطَاهَا مِثْلَ ثَوَابِ آسِيَّةَ بِنْتِ مَرْجَمٍ؛^۲ مردی که در مقابل بداخلاقی زنش صبر نماید، خداوند اجر و پاداش حضرت ایوب عَلَيْهِ السَّلَام را به او عطا خواهد کرد. هم‌چنین زنی که بداخلاقی شوهر را تحمّل نماید، خداوند ثواب و اجر آسیه را به او خواهد داد». بر این اساس اگر کسی در مقابل مشکلات و بداخلاقی‌های همسرش، صبر و بردباری پیشه نکند، پیوند عاطفی و رابطه زناشویی آسیب دیده و موجب تنش و ناآرامی در زندگی می‌شود. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در حدیث دیگری توهین به مقام زن را نشانه دنائت و پستی دانستند و فرمودند: «مَا أَكْرَمَ النِّسَاءَ إِلَّا الْكَرِيمُ وَلَا أَهَانَهُنَّ إِلَّا اللَّتِيمُ؛^۳ زنان را احترام نمی‌کنند؛ مگر اشخاص کریم و دارای کرامت و توهین نمی‌کنند به زنان، مگر افراد پست». زندگی خانوادگی گاه با چالش‌ها و اختلاف نظرها همراه است و مدارا به افراد کمک می‌کند تا با صبر و گذشت، به جای تشدید تنش‌ها، مشکلات را به روشی آرام و منطقی حل کنند.

مدارا در سیره پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

تاریخ سیره نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیانگر رفتار کریمانه و مدارای رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با اهل خانه، مخصوصاً همسرانشان است. برخی از همسران آن حضرت نسبت به همدیگر حسادت می‌ورزیدند و سعی داشتند که توجه و محبت حضرت رسول را نسبت به خود جلب نمایند و با اعمال خود، سبب رنجش آن حضرت را فراهم می‌کردند که موارد زیادی در تاریخ وجود دارد؛ اما آن

۱. محمد بن علی ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۵۵۵.

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۷.

۳. ابو القاسم پاینده، نهج الفصاحه، ص ۴۷۲.

حضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با حسن خلق و سعه صدر با آنان مدارا می نمودند. ^۱ مدارای پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با اعضای خانواده را می توان در روایتی از عایشه، به خوبی مشاهده کرد: «روزی نوبت حضور پیامبر به خانه من بود، صفیة از همان غذایی که من درست کرده بودم، برای پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرستاده بود. وقتی ظرف غذا را در دست کنیز صفیة دیدم، لرزه بر تنم افتاد، به آن ظرف زدم و انداختم. پیامبر به من نگاه کرد و آثار ناراحتی را در چهره اش دیدم، گفتم پناه می برم به رسول خدا از اینکه مرا امروز نفرین نماید». پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «سزاوار آن هستی». عایشه می گوید به پیامبر گفتم: «کفاره این عمل چیست؟» ایشان فرمودند: «مانند طعامش، طعام بده و مانند ظرفش ظرف تهیه کن». ^۲

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه تنها با همسران خود، بلکه با خادمان منزل نیز مدارا می کردند. انس بن مالک که مدت ده سال خدمت کار ایشان بود، می گوید: «مدت ده سال خدمت کار حضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بودم، در این مدت هرگز حتی یک «أف» هم به من نگفتند و در مورد کاری که کرده بودم نگفتند چه کردی و چرا این کار را نکردی. هم چنین کاری که نکرده بودم، نگفتند چرا این کار را ترک کردی». ^۳ پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در مورد اذیت همسر فرمودند: «فَأَيُّ رَجُلٍ لَطَمَ إِمْرَأَتَهُ لَطْمَةً أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَالِكًا حَازِنَ النَّيْرَانِ فَيَلْطِمُهُ عَلَى حُرِّ وَجْهِهِ سَبْعِينَ لَطْمَةً فِي نَارِ جَهَنَّمَ؛ ^۴ اگر کسی بدون دلیل همسرش را اذیت کند، خداوند متعال او را مجازات خواهد کرد و می فرماید کسی که با همسرش بدرفتاری نماید و او را کتک بزند، خداوند به «مالک» مأمور دوزخ امر می کند که در برابر هر سیلی که به زنش زده، هفتاد سیلی به گونه‌ی او بزند».

۱. محمد جمالزهی، امهات المؤمنین فی مدرسه النبوه، ج ۱، ص ۱۵.

۲. احمد بن محمد بن حنبل، مسند احمد، ج ۶، ص ۲۷۷؛ محمد بن یوسف صالحی شامی، سبل الهدی و الرشاد، ج ۹، ص ۷۰.

۳. اسماعیل بن عمر ابن کثیر، البدایه و النهایه، ج ۶، ص ۴۲.

۴. حسین بن محمد تقی نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۰.

کتابنامه

۱. ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، البداية و النهاية، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۸ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۲.
۳. _____، من لا یحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ق.
۴. ابن حنبل، احمد بن محمد، مسند، لبنان: مؤسسة الرسالة، ۱۴۱۶ق.
۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ق.
۶. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمة فی معرفة الائمة، تبریز: بنی هاشمی، ۱۳۸۱ق.
۷. انصاریان، حسین، تفسیر حکیم، قم: دار العرفان، بی تا.
۸. پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ﷺ)، تهران: دنیای دانش، بی تا.
۹. جمالزهی، محمد، امهات المؤمنین فی مدرسه النبوه، مشهد: نگین کویر، ۱۳۹۱ق.
۱۰. حسینی همدانی، سید محمد حسین، انوار درخشان، تهران: کتابفروشی لطفی، ۱۴۰۴ق.
۱۱. حلوانی، حسین بن محمد، نزهة الناظر و تنبیه الخواطر، قم: مدرسه الامام المهدي ﷺ، ۱۴۰۸ق.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دارالعلم الشامیة، ۱۴۱۲ق.
۱۳. صالحی شامی، محمد بن یوسف، سبل الهدی و الرشاد، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۴ق.
۱۴. طالقانی، سید محمود، پرتوی از قرآن، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۲.
۱۵. طاهرزاده، اصغر، زن آن گونه که باید باشد (زن-خانوده-بحران)، اصفهان: لب المیزان، ۱۳۹۲ش.
۱۶. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۰ق.
۱۷. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲.
۱۸. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۹. مصباح یزدی، محمد تقی، سجاده های سلوک، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته، ۱۳۹۰.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۷۱.
۲۱. موسوی خمینی، روح الله، سر الصلاة، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته، ۱۳۷۸.
۲۲. _____، شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته، ۱۳۷۷.
۲۳. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ق.